

Употребата на знака за ижица като белег за датирането на текста

(според данните на най-ранния препис на славянската версия на хрониката на Георги Синкел¹)

Анна-Мария ТОТОМАНОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
atotomanova@abv.bg

Recibido: diciembre de 2007

Aceptado: enero de 2008

Резюме

Статията проследява вариативността в изписването на заетите от гръцки или през гръцки чужди имена, които са съдържали ипсилон или дифтонг *oi*, в най-стария препис на славянската версия на хрониката на Георги Синкел. Пълният анализ на примерите позволява да се направят следните заключения. Изследваният препис възхожда към изключително древен старобългарски оригинал, в който буквата за ижица като съответствие на гръцкия ипсилон е имала фонетична стойност на задна лабиална гласна *oʎ* (изписвана и като *ю* най-вече след плавната съгласна *л*). За това свидетелстват взаимните замени на знаците за ижица и знаците за *у* в заетите чужди имена, както и голямата честота на появите на буква за *у*.

Ключови думи: Хроника на Георги Синкел, препис на Ундолски, гръцки заемки с ипсилон и дифтонг *oi*, употреба на ижицата, промени във фонетичната стойност на ижицата.

Resumen

El uso de la ižica, un recurso para fechar el texto medieval eslavo. Según datos de la copia más antigua de la versión eslava de la Crónica de Jorge el Sincelo

El artículo estudia la variedad que presenta la escritura de los préstamos de origen griego, o adoptados por mediación del griego, con ypsilon o diptongo *oi*, tal y como está reflejada en la copia más antigua de la versión eslava de la Crónica de Jorge el Sincelo. El análisis completo permite llegar a conclusiones importantes. El manuscrito estudiado deriva de un original antiguo búlgaro muy arcaico en el cual la letra *ʎ* (ižica) como correspondencia del ypsilon griego tenía el valor fonético de la vocal labial *oʎ* (que también se reflejaba como *ю*, en especial tras la líquida *л*). Lo evidencia el intercambio entre las letras así como la gran frecuencia de la letra *oʎ* en los préstamos.

¹ Славянската версия на хрониката на Синкел е позната по пет руски преписа от XV-XVI в., които не се различават в текстологично отношение. Най-ранният известен препис - Ундолски № 1289 в сбирката на в РГБ, Москва е използван като основен в подготвеното от нас критично издание на текста. Сведения за три други преписа – Егоров 908, Соловецки и Софийски - вж. у ТРЕНДАФИЛОВ (1990: 102). В “Предварительный список славяно-русских рукописных книг XV в., хранящихся в СССР (Для сводного каталога рукописных книг хранящихся в СССР)”, М. 1986 съставителят А. Турилов съобщава за още едни препис на хрониката на Синкел, който се намира в сбирката на Егоров под номер 863 (ТУРИЛОВ: 64).

Palabras Clave: Crónica de Jorge el Sincelo, la copia de Undolski, préstamos griegos con ypsilon y diptongo *oi*, empleo de la *īzica*, cambios en el valor fonético de la *īzica*.

Abstract

The Use of the Y-sign as a Marker for Dating Slavic Texts. Based on the Data from the earliest Transcript of the Slavic Version of the Chronicle of George Synkellos

The paper observes the variety in writing Greek loan names containing etymological upsilon or diphthong *oi* in the earliest copy of the Slavic version of the Chronicle of George Synkellos. This little known chronicle is preserved in five Russian copies from 15th –16th c. The earliest – Undolskij transcript - is kept in the Russian State Library in Moscow. It derives from an ancient Bulgarian original, in which the letter *yjiza* correspondent to the Greek upsilon has the phonetic value of a back labial vowel *ɔʀ* (also written as *ʀ* mostly after the liquid consonant *l*). The interchange of the letters *ʀ* and *ɔʀ*, as well as the frequent appearance of the letter *ɔʀ* in the loan words is convincing evidence of that.

Key Words: Chronicle of George Synkellos, Undolskij transcript, Greek loan words with *y* and *oi*, use of *y*-sign, changes of the phonetic value of *y*.

Безспорно една от най-древните правописни черти на славянския превод на хрониката е свързана с употребата на славянския знак за ижица в думи от чужд произход и неговата замяна с *ɔʀ*. Тази правописна черта е присъща и на повечето старобългарски паметници от класическата епоха (ТОТОМАНОВА 1986: 52). Само *ɔʀ* на мястото на *υ* в нашия текст откриваме в гръцките заемки *αλλοφύλη* от *ἄλλόφυλος*, *οὐποστας* < *ὑπόστασις*, *κοῦνικκ* < *κυνικός*, *ποτοῦπος* < *ὑποτύπωσις*. Твърде вероятно е и в рядката дума *κόνδου* 410b15, която съответства на заетото от персийски гр. *κόνδου*, *κόνδουος*, буквата за *ɔʀ* да стои на мястото на гръцкия ипсилон, като в старобългарски името е било несклоняемо. На руска почва, а и в български *у*-говори, тази форма би могла да се преосмисли по аналогия с *чаша* като форма за вин. п. ед. ч на име от женски род с именителен облик *конъда*. Че славянският преводач е чувал лабиална гласна на мястото на гръцкия ипсилон свидетелства и останалото непреведено кѣ *моуи капишоу* (в нашия текст на 430a27 объркано кѣ *комоуи*. *капишоу*, което стои на мястото на *ἐν εἰδωλίῳ μυίας*.

Само с *ɔʀ* се изписва и прозвището на персийските царе *αστωαγ* < *Ἀστυάγης*, както и прякорът *грозпъ* от *Γρουπός* (с орлов нос) и произведеното от него прилагателно *грозповъ* (9 употреби). Само с *ɔʀ* се срещат и епонимите *гоуи* < *Γούγες*, *кроуи* < *Κροίσος*, *моуи махъ* < *Λυσίμαχος* (2 п.), *ромоуи* < *Ῥωμύλος*, *рагавоуи* < *Ραγυήλ* и производното прилагателно *рагоуи* < *Ῥομέταλκος*, *оуи* < *Υἱνός* и производното *оуи* < *Ἰταβύριον ὄρος*, *внроуи* < *Βηρυτός*, *коуи* < *Κύμη*, *коуи* < *Κοίλη Συρία*, *моуи* < *Μυκάλη*, *соуи* < *Συράκουσα*; етнонимът *врокъ* < *Βροξύλοι* < *Ῥοκάνιος* < *Ῥοκάνιος*, както и 465b26. Винаги с *ɔʀ* се изписва и етнонимът *оуи* < *Ῥοκάνιος*, както и

производното от него прозвище *оуръканъ* (*ноуръканъ*) и съответното прилагателно *оуръкановъ* (всичко 23 употреби). Че по времето на превода гръцкият ипсилон се е произнасял като лабиална гласна, личи и от случаите, в които едни и същи корени се изписват с *оу* и с *у*, като при това в основния препис ижицата почти винаги се покрива с двоен гравис (кендема), което едва ли е случайно. За това свидетелстват написанията на заетото от гръцки съществително *ιεροσοῦννι/εροσοῦννι* < *ἱεροσύνη*, където само една от всичките четири форми е изписана с ижица. В топонима *λοῦκαοννι* < *Λυκαονία* написанията с *оу* и *ѵ* се срещат по веднъж. Личното име *λοῦσαννι* < *Λυσανίας* два пъти е изписано с *ѵ* и веднъж с *оу*. С *оу* се пише и производното от него притежателно прилагателно. Епонимът *λοῦσνн* < *Λυσίας* в пет случая е изписан с *оу* и веднъж с *ѵ*. С ижица в нашия текст се изписва географското име *лудни* < *Λυδία*. Образованото от него прилагателно, обаче се изписва обикновено с ю – *людъскъ* (2 п.), и само веднъж се среща като *лудъскъ*. Пак с ю е и по-старият му словобразователен вариант *люднн*. Личното име *τρῦφων* от *Τρύφων* е изписано с ижица шест пъти, с ижица се пише и производното притежателно прилагателно *трѣфонъ*, но веднъж на 448a12-13 намираме и форма с *оу* - *трѣоѵ*.

Не са редки и случаите, в които на мястото на гръцко изконно *ου* в нашия текст стои ижица, срв. напр. вариативността в изписването на етнонима *ἑλωρн* 479a19 и *ἑλѵрн* 479b7, както и прилагателното *ἑλѵръскы* 479b1-2. При това нашият текст възпроизвежда въникналата на гръцка почва поради народна етимология метатеза *Αἴρουλοι* > *Αἴλουροι*, което буквално означава котки. Името на швабското племе *куадн* < *Κουάδοι* също съдържа ижица – *кѵады* 470a3. Прозвището *ἄσσνѣръ* 439b15, 440a1 *Ἀσσοῦρηου* също се изписва само с ижица. Епонимът *лоукнн* от *Λούκιος* три пъти е изписан с *оу* и още толкова пъти с ижица. Същата вариативност наблюдаваме и при изписването на латинското име *σεκουѣдъ* < *Σεκουῦδος*, което се явява и като *секѵнда* асс 467b25. Притежателното прилагателно обаче е с *оу* – *секоуѣдово* 488a6. Само с ижица вместо очаквано *оу* се изписват местните имена *сѵва* от *Σουβά* и *снѵвъ* от *Σεγούβ*, както и антропонимът *фѵа* 433b16 от *Φουά*. В класическия старобългарски корпус подобни употреби на ижицата като знак за лабиална гласна се срещат само в Мар. ев., срв. Мат. 16.6, 11 *сѵдѵкенска*, Ио 20.7 *сѵдаръ*, Марк 15.21 *рѵфовоу*. Понякога това се среща и в домашни думи, напр. *лѵцѣ* вм. *лѵцѣ* в Клоц. 12a35 или *ѵтро* в Мар. Мат. 20. 1 (ТОТОМАНОВА 1986: 52-53).

Възприемането на гръцкия ипсилон като знак за лабиална гласна, което е добре засвидетелствано в нашия текст, може да възхожда само към една ранна епоха, в която гръцките диалекти отчетливо са различавали произношението на *ι*, *ει*, *η* като *і* от една страна, и на *υ* и *οι* като *ѵ*, от друга страна. Според К. Фой няма надеждни примери за делабилизацията на *υ* и *οι* преди X в., според други итацистичното произношение е могло да възникне не по-рано от XI век². Това е и

² На съдбата на гръцкия ипсилон е посветена огромна литература, която не може да бъде анализирана в настоящата работа. Вж. преглед на основните мнения по въпроса у ЧЕРНЫШЕВА (1994: 449).

епохата на възникването на първата славянска азбука, глаголицата, в която знакът за ю очевидно възхожда към графичната схема на гр. ипсилон. Според И. Добрев и кирилското начертание за ю е свързано с лабиалното произношение на дифтонга *oi* в гръцките диалекти от IX-X в., като т. нар. обърнато ю, получено от унциалното написание на дифтонга *OI*, е първоначалният кирилски знак, който впоследствие се обръща по аналогия със знаците за другите йотувани гласни *ia*, *ij*, *ie* и т.н. (ТОТОМАНОВА 1986: 11). Безспорно взаимната замяна на знака за ижица и знаците за *ou* и *iu* представлява един древен пласт в правописа на хрониката.³ Картината обаче се усложнява от по-късните промени в гласежа на гръцкия ипсилон и на дифтонга *oi*, започнали през X в. Те водят до промяна и в звуковата стойност на буквата за ижица и нейната употреба в славянските ръкописи, където тя започва да се заменя и със знак за *n* (ТОТОМАНОВА 1986: 52). Следите от тази по-късна промяна се откриват и в нашия текст, като замяната на гръцките *u* и *oi* със знаци за *n* е относително по-рядка и би следвало да се отдаде по-скоро на по-късните преписвачи, отколкото на преводача на хрониката. В подкрепа на тази теза могат да се приведат следните доводи. Написанията с *n* най-често се редуват с варианти с *ou* или с ижица, или и с двете заедно. Т. напр. при една от най-употребяваните думи, каквато е думата за олимпиада с морфологични облици *oλmπiπn*, *oλmπiπna*, *oλmπiπnъ* от *ὀλυμπιάς, ὀδος*, написанията с ижица в нашата хроника са 151, с *ou* – петнайсет, а с *n* – само две на брой, като те могат да се обяснят само като получени от написанията с ижица. В местното име *сврѣна* също преобладават написанията с ижица (10), случаите с *ou* са 4 и само два пъти топонимът е изписан с *n*. В производния етноним *сврѣнѣ* написанията с ижица са 9, с *ou* думата е изписана само два пъти, а написания с *n* не се срещат. Словообразователният синоним *сврѣнѣнѣ* се среща два пъти и се изписва само с ижица. Относителното прилагателно *сврѣнѣскѣ* е изписано с ижица 16 пъти и по веднъж с *ou* и с *n*. Тук трябва да се добавят и написанията *пирѣсѣурѣскаго* на 487b6, *оуѣсѣурѣнскѣ* на 418a12, както и *коуѣнсѣурѣнѣ* на 448a2, които възхождат към същия корен. Името *сврѣна* от *Ἀσσυρία* се пише само с ижица (2 пъти), както и производният етноним *сврѣнѣ* *Ἀσσυρίος* (3 пъти), докато в словообразователния му синоним *сврѣнѣ* две от употребите са с ижица, а две форми са написани с *n*. Вариативност след съгласната *с* показва и името Симеон, което в нашия текст се изписва четири пъти с ижица, веднъж с *ou* и веднъж с *n*. Пак със знак за предна гласна се изписва и производното от него притежателно прилагателно *снѣмѣнѣ*. В топонима *сврѣнѣ* от *Συρέμ* и производните от него прилагателни *сврѣнѣмѣ* и *сврѣнѣскѣ* обаче няма замени на ижицата. Със запазена ижица е и еднократното *кѣсетѣ* ^{468b1} от *Ἔβστος*. В географското име *вавлѣнѣ* *Βαβυλών* и неговите производни *вавлѣнѣна*, *вавлѣнѣнѣ-вавлѣнѣ*, *вавлѣнѣнѣскѣ* също преобладават написанията с ижица, които са всичко 10 на брой, а написанията с *n* са само пет. С

³ Подобна замяна, макар и не толкова широко застъпена като в нашия препис, е присъща и на редица ранни руски ръкописи от XI-XII в., преписи от старобългарски оригинали, като Псалтира на Бичков, Изборника от 1073 г., Синайския патерик, Триода на Моисей Киянин, постен триод от сбирката на ГИМ (Син. 319) и др. Подробен преглед на всички примери на употреба на ижицата като знак за лабиална гласна вж. у КРИВКО (2004: 317-350).

ижица се изписва и името на Византия и производните ѝ, като от всичко деветте употреби само една съдържа буква н. Подобна е картината и в топонима Витиния и производните му, където само една от 5 употреби е с н, а останалите съдържат ижица. Честият топоним *ἰνυπιῶντις Αἰγύπτος* и производните от него етноними и прилагателни също се изписват с ижица и с н, като съотношението е 76 на 28. Името на цар Кир (на гр. *Κῆρος*) единайсет пъти е изписано с ижица, веднъж с н и три пъти с *οϋ*. Притежателното прилагателно *κῆρωβ* се среща веднъж с *ν* и веднъж с *οϋ*. Подобна вариативност показва и името на малоазиатския град Кизик и производното от него прозвище, където откриваме три написания с *οϋ*, две с ижица и само едно с н. Само с ижица се изписва и личното име *κῆρηναιῖν*, както и местното *κῆρῖνῖνῖα*. Името на остров Кипър два пъти е изписано с буква *οϋ*, но производното прилагателно *κῆπρῆσκ* е с н. Само с н се изписва и енокоренното име *κῆπρῖνῖν* (2 пъти). Етнонимът *σκῆπτι* от *Σκύθης* също най-често се пише със знак за ижица (6 пъти) и веднъж се среща със знак за *и* в именителната форма *σκυφ*^{439b1}, което следва да се отдаде на смесването на *и* и *ы* след твърдото *κ* на руска почва. Пак ижица намираме и в производното прилагателно *σκῆπτισκ*, но името на града *Σκυθόπολις*, освен веднъж с ижица един път е изписано и с н. Названието на жителите на този град също се пише с ижица – *σκυτοπολιῖν*. Името *ταρκῖνῖν* (4 пъти), заето от латински чрез посредничеството на гръцкото *Ταρκόντιος* се пише само с буква за н, а личното име *κῆνῆτι* *Κύντος*, както и топонимът *κῆνῆτι* (*Σκύρος*) са със запазена ижица. В *προζωντιῆτι* от гр. *προζβύτερος* написанията с *ν* също са много повече – 21 срещу 2 с н, като към последните трябва да се добави и производното съществително *προζωντιῆτις*. Името на град Палмира в текста се среща само веднъж, при това изписано с *οϋ* – *παλμῖνοῦρα*, но производното от него *παλμῖνῖν* е само с н (3 употреби). Етнонимът за мизиец от гръцкото *Μυσός* и неговите производни се изписва три пъти с *οϋ* и само веднъж с н. Производното от топонима *Σμύρνα* относително прилагателно в три случая се изписва с *ν̄* - *σμῦρῆσκ* / *σμῦρῆσκ* и веднъж с *οϋ* - *σμῦρῆσκ*. Алтернативното име на град Смирна без начална сигма - *Μυρίνα* - обаче се пише с н - *μῖρῖνῖα*^{468a6}. Името на библейския град Тир (*Τύρος*) се изписва както с ижица (2 пъти), така и с *οϋ* (веднъж). Производният етноним *τυρῖνῖν* се пише само с ижица (4 пъти), както и относителното прилагателно *τυρῆσκ* (4 пъти). *Τυρῖν* веднъж е изписано с ижица и един път с н. Само ижица има и в личното име *τυραν*. Името на град Тиана, което в гр. е от ср.р. мн. ч. (*Τύανα, τᾶ*), в нашия текст се възприема ту като име от ж.р. ед., ту като име от ср.р. мн. ч. и в двата случая се изписва със знак за *н/ы*. Производното прилагателно обаче е с *οϋ* – *τοῦανῆσκ* (2 пъти). Енокоренните епоними *εὐτυχη* *Εὐτυχής* и *εὐτυχαν* *Εὐτυχιανός* се изписват съответно с ижица и с н след съгласната *т*.

Имената с първа съставка *Πολύ-* също показват варианти – две написания с ижица (*πολῦκαρῆ*), едно с *οϋ* (*πολυδάμας*) и две с н – *πολκαρῆ* и *πολκαρῆ*. Името на град Листра от гр. *Λύστρα*, което подобно на *Τύανα* се схваща като име в ед.ч. ж. р. и мн. ч. ср. р., се изписва с ижица и н. Личното име *πολιῖν* от *Ἰπλόλυτος* също се изписва само с ижица (2 пъти), както и прилагателното *πληρῆσκ* (1 път). Етнонимът *πλευρῖν*, който се среща в нашия текст и възхожда към същото гръцко прилагателно *ἰπλυρῖοί*, говори обаче и

за варианти с *οϋ*. Запазена ижица имаме и в еднократното *ἀλνῆκῆστῆμῆ* loc sg n 407b24, където гръцкото прилагателно *ἄλυκός* *солен* е схванато като част от топоним. Гръцкото *Θηρμπούλαι* два пъти е изписано с *οϋ* и веднъж с *η*. Името *κλιγῆβνῆς* от *Καμβύσης* е написано четири пъти със знак за *η* и веднъж се явява с *οϋ* - *κλιβοϋς*. Гръцката заемка *ηπατῆ* от *ἤπατος* само веднъж е изписана с *η*, два пъти се среща във вида *οϋπατῆ* и веднъж даже формата е с хиперкоректно начало – *ἰοϋπατῆ*⁴. Пак с начално *οϋ* е и okazjiналното същ. от м. р. *οϋπατῆν*. Производното прилагателно *ηπατῆσκῆ* обаче е само с *η*. Географското име *φρουγῆ* *Фруγία* е само със знак за лабиална (3 пъти), но производното прилагателно *φρουγῆσκῆ* има и вариант с *η*. Колебание *v- οϋ-η* откриваме и на мястото на гръцко *οι* в географското име *φῆνικα*, *φῆνικῆ* от *Φοινίκα*, *Φοινίκη* и неговите производни, като съотношението е 2:2:4. Със значение *финикова палма* думата е употребена веднъж и се изписва с *η*. Пак *η* имаме и в заемката *φῆνικῆς* същ. м. *φοῖνιξ*, *φοινίκος*, която се отнася до известната от митологията птица феникс. Името *ζεφῆρῆ* *Ζεφυρίνος* се среща изписано с ижица *ζεφῆρῆ* nom 471a2 и веднъж с *ε* – *ζεφερῆ*^{471a12}. Подобна замяна на гр. *υ* с *ε* има и в старобългарски, най-вече в думи, заети по устен път, като *темькна* от *θυμίαμα* (Мар. Лк 1.10), *семьонъ* (Зогр.), *семьонъ* (Клоц.) Притежателното прилагателно *ζεφῆρῆνῆ* обаче е изписано с *η*. Еврейският топоним *φῆνιστῆνῆ* *Φυλιστιεῖμ*, както и неговите производни прилагателни *φῆνιστῆμῆ* и *φῆνискῆ* винаги се пишат с *η* (всичко 3 употреби). Ижицата е заменена с *η* и в еднократните *πορῆρῆ* 473b7 *Πορφύριος* и *ἰφῆλάλα* *Ἐθυάλ* gen 429a11 и *πῆφαγόρσκῆ* acc sg f 461b9 *Πυθαγορικός*, както и в повреденото *μῆρῆδοῦ* instr 441a12 *Τόμυρις*, *ύριδος*. Написанията с *η* преобладават и в личното име *διῆνισῆ* *Διονύσιος*/ *διῆнискῆ* *Διονύσος* и притежателното прилагателно *διῆнискῆνῆ* (всичко 18 пъти), където само веднъж намираме форма със запазена ижица *διῆнискῆ* 451a25.

Пъстрата картина на употребата на ижица, *οϋ* и *η* в думи от чужд произход на мястото на гръцки ипсилон или дифтонг *οι* е обобщена в следващата таблица:

Таблица 1

Вариативност в изписването на чуждите думи с ипсилон и дифтонг *οι*

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с <i>οϋ</i>	Написания с <i>η</i>
<i>Сурна</i>	<i>Συρία</i>	10	4	2
<i>сурнῆ</i>	<i>Σύριος, Σύρος</i>	9	9	
<i>сурῆннῆ</i>	<i>Σύριος, Σύρος</i>	2		
<i>сурскῆ</i>	<i>Σύριος</i>	16	1	1
<i>Пересгурскῆ</i>	<i>Συρίας</i>		1	

⁴ Същото преосмисляне на чуждия корен можем да видим и в Хрониката на Малала, където като превод на гр. *ἐν ὑπατείᾳ* се среща въ *ἰοϋπατῆνῆ* (ИСТРИН 1994: 283).

οἴσοϋρίνεκъ	Σύριος		1	
κοϋλνσοϋρνα	Κοίλη Συρία		1	
асурна	Ἰ Ασσυρία	2		
асурн	Ἰ Ασσύριος	3		
асурнн	Ἰ Ασσύριος	2		2
снмѣонъ	Συμεών	4	1	1
снмѣонъ				1
сυχемъ	Συχέμ	1		
сυχѣмовъ		1		
сυχѣмъскъ		1		
кесетъ	Ξύστος	1		
согракоϋза	Συράκουσα		1	
врокъсоϋлн	Βροξύλοι		1	
неросоϋнн/еросоϋнн	ἱερωσύνη	1	3	
След съгласна с:		51	23	7

Лексема	Гръкко съответствие	Написания с ижица	Написания с ѱ	Написания с н
вавлонъ	Βαβυλών	5		5
вавлонна	⁸⁰ .w.ι.			8
вавлан	⁸⁰ .w..i.ον	8		
вавлонн	⁸⁰ .w..i.ον			8
вавлонъскъ	⁸⁰ .w..i.ον	ι		8
вавлонъннннъ	⁸⁰ .w..i.ον	8		
внзанътъ	Βυζάντιον	1		
внзанътнн	Βυζάντιον	1		
внзанътна	Βυζαντία	3		
внзанътннскъ	Βυζάντιος	3		1
внтннна	Βυθινία	1		
внтннъскъ		3		1
презвнтеръ		21		4
презвнтеръ				
Презвнтерство				2
атавоϋронъ	Ἰταβύριον ἄρος		1	
внроϋта	Βηρυτός		1	
След съгласна в:		46	2	16

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с ъѣ	Написания с њ
егѣпѣтъ	Αἴγυπτος	49		17
егѣпѣтѣнѣ	Αἴγύπτιος	3		3
егѣпѣтѣнѣнѣ	Αἴγύπτιος	12		3
егѣпѣтѣскѣ	Αἴγύπτιος	14		4
егѣпѣтѣнѣнѣнѣ				1
гѣѣтъ	Γόγγες		1	
раѣѣнѣ	Ῥαγυήλ		2	
раѣѣнѣнѣ			2	
След съгласна г:		76	4	28

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с ъѣ	Написания с њ
кѣръ	Κόρος	11	3	1
кѣрѣѣ		1		1
кѣрѣнѣнѣ	Κυρεναίος	1		
кѣрѣнѣнѣнѣ	Κυρήνη	1		
кѣѣнѣ	Κυσίκος		1	
кѣѣнѣнѣ	Κυσίκιος	2	2	1
кѣѣръ, кѣѣрѣѣ	Κύπρος			2
кѣѣрѣѣскѣ		1		
кѣѣрѣнѣнѣ				3
скѣтъ	Σκύθης	6		1 (ѡ)
скѣтъѣскѣ		1		
скѣтѣѣѣ, скѣтѣѣѣнѣнѣ	Σκυθόπολις	1		1
скѣтѣѣѣнѣнѣ	Σκυθοπολίτης	1		
кѣѣнѣнѣ	κυνικός		1	
кѣѣнѣнѣ	Κύμη		1	
кѣѣнѣнѣнѣнѣ	Κοίλη Συρία		2	
тѣрѣѣнѣнѣнѣ, тѣрѣѣнѣнѣнѣнѣнѣ	Ταρκόνιος			4
кѣѣнѣ	Κύντος	1		
скѣръ	Σκύρος	1		
След съгласна к:		28	10	14

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с ъѣ	Написания с њ
μουσѣ	Μουσός		1	
μουсѣннѣ	Μουσός		1	
μουσннскѣ	μουσάρχης		1	
нннѣнннѣ	Μυσοί			1
змурѣскѣ	Σμύρνα	3	1	
ннрннн				1
ннрннн	Τόμυρις, ύριδος			1
кѣ μουη каппцоѣ	ἐν εἰδωλία μῦιας		1	
роμѣннѣ и роμѣннѣ	ῥωμύλος		2	
μѣкѣлѣ	Μυκάλη		1	
След съгласна ж:		3	8	3

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с ъѣ	Написания с њ
тѣрѣ	Τύρος	2	1	
тѣрѣнннѣ		4		
тѣрннѣ		1		1
тѣрѣскѣ		4		
тѣранѣ	Τύραννος	1		
тѣннн	Τύανα, τὰ			2
тѣранѣскѣ	Τυανεύς		2	
ѣтѣнѣ	Εὐτυχής	1		
ѣтѣнннѣ	Εὐτυχιανός			1
потѣпѣсѣ	ύποτύπωσις		1	
ѣстѣннѣ	ῥΑστιάγης		1	
След съгласна т:		13	5	4

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с ъѣ	Написания с њ
кѣнѣдоѣ	κόνδου, κόνδυος		1	
След съгласна д:			1	

ουρῳκάνη	ῥυρκάνιος		1	
ουρῳκάνη			20	
ουρῳκάνοη			2	
οὔμενη	ῥυμέναιος		1	
В начало на думата:			30	1

Лексема	Гръкко съответствие	Написания с ижица	Написания с οϋ	Написания с η
φρουγνη	Φρυγία		3	
φρουζъкъ	Φρύγιος		1	1
гρουη	Γρυπός		7	
гρουповъ			2	
ρουметалъкъ	ῥυμέταλκος		1	
трифонъ	Τρύφων	6	1	
трифонъ		1		
кроусъ	Κροίσος		1	
След съгласна ρ:		7	16	1

Лексема	Гръкко съответствие	Написания с ижица	Написания с οϋ	Написания с η
финика	Φοινίκα			1
финикна	Φοινίκη			1
финикъ	Φοινίκα	1		
финикъ <i>финикиец</i>	Φοῖνιξ, Φοινίκος			1
финичъкъ	Φοινίκειος	1	2	1
финикъсъ <i>птица</i>	φοῖνιξ, φοινίκος			1
финикъ <i>палма</i>	φοῖνιξ, φοινίκος			1
финистина	Φυλιστιείμ			1
финистиналъ				1
финасъкъ				1
порфирин	Πορφύριος			1
эфалаъ	ῥεθάλ			1
аллофугъ	ῥαλλόφυλος		1	
След съгласна φ:		2	3	11

Лексема	Гръцко съответствие	Написания с ижица	Написания с оу	Написания с н
Дноннни	Διονύσιος			16
Дноннеъ	Διονύσοъ	1		1
Дноннневъ				1
След съгласна н:		1	0	18

Обобщената статистика на употребите на трите графеми в различни позиции на думата е следната:

Таблица 2

Употреба на графемите на мястото на изконен ипсилон и дифтонг ои

Позиция:	Написания с ижица	Написания с оу	Написания с н
В начало на думата:		30	1
След съгласна н:		2	2
След съгласна в:		4	4
След съгласна ф:	2	3	11
След съгласна к:	46	2	16
След съгласна т:	13	5	4
След съгласна д:		1	
След съгласна с:	51	23	7
След съгласна г:	28	10	14
След съгласна р:	76	4	28
След съгласна м:	3	8	3
След съгласна л:	1	0	18
След съгласна н:	164	28	5
След съгласна р:	7	16	1

Тя не бива да се абсолютизира, защото високият брой появи на едно или друго начертание обикновено се дължи на честата употреба на съответната лексема в текста, при което преписвачът се е старал да унифицира нейното изписване. Т. напр. високата честота на ижицата след л се дължи на многократната употреба на думата *олимпиѣ* в различните ѝ морфологични и графични варианти. Същото е валидно и за преобладаващите написания с ижица и с н в топонима *игнпльтъ*, където изобщо отсъстват форми с оу или ю, познати ни от старобългарските паметници. Ако се абстрахираме от тези случаи обаче, ще видим, че замяната на ижица с оу не се среща само след съгласна н. При това тук става дума за едно познато име, което се свързва с историята на християнската църква и отсъствието на такава замяна може да се обясни просто като случайност. Противно на очакванията задържането и появата на лабиалния гласеж не са свързани с качеството на предходната

съгласна, защото не се забелязва преобладаване на написания с *ou* след букви за лабиални съгласни. Напротив, ако не броим най-високочестотните думи и случаите, в които всички употреби са свързани само с една лексема и нейните производни, ще излезе, че най-висока е честотата на написанията със знак за лабиална гласна след плавните *g* и *l*, където и броят на лексемите с ипсилон е най-голям⁵. Сходна е ситуацията и след сибиланта *s*. Едва ли е случайно, че след същите съгласни *g*, *l* и *s* броят на написанията с *n* е относително най-малък. Очевидно е било въпрос на графична конвенция думата да не започва с ижица, защото в нашия текст такива варианти не се срещат. Може да се мисли, че и в думата *потоуносъ*, която се среща само веднъж на 458b26 в словосъчетанието *въ шестѣнъ потоуносн*, началната гласна също е била *n*, както в единичното *нпатъскъ*, и е била изпусната поради хаплография, но редовното *оуръкан-*, *оупат-* и еднократното *оупостасъ* ни карат да бъдем предпазливи. Прави впечатление и друго. Докато варианти само с буква за *ou* имат 41 лексеми, написанията само с *n* характеризират 29 лексеми. Само с ипсилон се изписват 31 думи. Варианти с ипсилон и *ou* имат само десет лексеми, а с ипсилон и буква *n* 14. Изписват се с ипсилон, *ou* и знак за *n* само 7 думи. Само две са думите, които имат варианти с *ou* и с *n*. Иначе казано, от общо 131 приведени в таблицата лексеми варианти с *ou* имат 58. Варианти с ипсилон – 62 лексеми. Варианти с *n* имат 52 лексеми. Налага се изводът, че нашият текст възхожда към оригинал, в който знакът за ижица е стоял на мястото на гръцки ипсилон или дифтонг във всички чужди думи независимо от техния произход. Първоначално знакът за ижица е имал фонетична стойност *y* (*ю*), откъдето са и многобройните замени на ижица с *ou* и на етимологично *ou* с ижица в чужди думи в нашия текст⁶. В това отношение преводът показва състояние, което е определено по-старинно от състоянието на класическите старобългарски паметници и ни насочва към особености на гръцките диалекти от края на IX – началото на X в. По всяка вероятност, взаимната замяна на знаците за *ou* и ипсилон е била присъща и на гръцкия оригинал, от който е преведена хрониката.

След като към доказано старинната взаимна замяна на ижица и *ou* се е насложила по-новата – на ижица с *n*, в хода на преписването на текста са се появили случаи, при които вместо правилното *ou* според гръцкото съответствие на думата в нашия текст откриваме знак за *n*⁷. Срв. напр. вариативността в прозвището на Птолемей VII Евергет II, което се изписва два пъти като

⁵ Това отчасти съвпада с наблюденията на Тумб, че в диалектния новогръцки (*i*) от старогръцко *u* и *oi* придобиват гласеж и в съседство с лабиални, веларни и *r* и *λ* (THUMB 1893: 106 и сл.). Частичното съвпадение говори по-скоро за началото на това явление във византийския гръцки.

⁶ Според КРИВКО (2004: 348-349) вариативността във възприемането на ижицата като *ю* и като *ou* се дължи на обстоятелството, че гръцизмите с изконен ипсилон са се произнасяли според “класическото” произношение, което ще рече, че съгласната пред ижицата е била палатализирана или полумека. Гласежът *u* се е появил под влияние на фонологическите закономерности на славянските диалекти, в които предната лабиална гласна се е оказала неустойчива.

⁷ Осмислянето на знака за ижица като знак за *i*-гласна в резултат на развитието на гръцкия итализъм в славянските ръкописи е започнало не по-рано от XIII в. (КРИВКО (2004: 349).

Φούσκονъ и веднъж като фнсконъ от гр. Φούσκων, което означава *буца, шкембе*. Еднократно знак за и-гласна се появява и в местното име Хус, срв. *χύσι* gen sg ^{435a6} и производните от него етноними, които възхождат към същия корен *Χοῦς* и се пишат с *οϋ* – *χοῦσι* instr ^{425a14}, *χοῦσκή* nom pl ^{435a5}, *χοῦσανε* nom ^{432b13}. Вж. подобно редуване и във *κατοῦνι* nom ^{409a2}; *καφίλλα* gen ^{409a20} от гр. Βαθουήλ и във *βνλῶσιανъ* nom sg ^{477b25} от Βουλουσιανός. Срв. също и *δнкннарін* ^{481b19}, което представлява заемка на латинското *ducenarius* през гръцкото *δοικηνάριος*. Вж. и необичайното изписване на името на един от четиримата евангелисти на ^{463a5} като *лккоϋ*, което в нашия препис е механична транслитерация на написания с ижица *лккоϋ*, докато в другите преписи стои *οϋ*. Същата замяна откриваме и в латинското име *μννικίου φνнанου* dat ^{468b12} от *Minucius Fundanus* през гръцкото *Μινουκίος Φουνδανός*.

Появата на знак за и в тези лексеми може да се обясни, само ако допуснем, че те са били изписани с ижица (ипсилон), който после е бил заменен с буква за и. Вариантът с ижица е запазен в корена на местното име *Ἰτουράια*, което като топоним се изписва *ιτῆριῖο* ass ^{453a19}, а употребено като етноним – *ἡτῆριῖα* ass ^{451b1} (срв. *Ἰτουράιος*). Буква за и вместо очаквано *οϋ* виждаме и в прилагателното *γεσηρσκάγο* gen sg m ^{425a7-8}, което възхожда към топонима *Γεθσοῦρα*. У Йосиф Флавий този топоним е *Γεσσιροί*, което на свой ред ни показва, че някои от замените (по-голямата част?) на ипсилон с лабиална гласна могат да идват и от гръцкия оригинал на текста. Тези примери са още едно доказателство, че първоначалната фонетична стойност на знака за ижица в славянския превод на хрониката е била *у*. Някои случаи на свръхстарателност в нашия текст също са резултат от наслагването на двата типа гласеж на знака за ипсилон в гр. диалекти от края на IX – началото на X в. Т. напр. написанията *οὔδολιῖο* dat sg ^{476a6} от *εἰδωλείον*, τὸ покрай редовното *ндолъ*, *ндольскъ*, *лоуѣн* loc ^{468a18} *Λιβύη* покрай редовното *лвѣна*, *лвѣннъ*, *рагоуѣ* ass ^{436a4} покрай *ραγεε* ^{435b17} от *Ραγαίς* могат да се обяснят само като получени от първоначални облици с ижица (ипсилон) на мястото на и-образни гласни и дифтонги. Срв. и *лѣнна* gen ^{479a24} от гр. *Λήμνος*. Възможно е преводачът да смесва остров Лемнос с библейския град Ливна (*Λύμνα*), срв. *лѣн'ноу* ass ^{417a14}. Подобни хиперкорекции не са чужди и на ранните руски преписи от старобългарски оригинали и следва да се обяснят със стремежа чуждите имена и думи да се маркират и графично чрез употребата на буквата ижица (КРИВКО 2004: 320-321).

За лабиален гласеж на гръцкия ипсилон говорят и някои по-редки замени на ижицата, които се срещат в нашия текст, и затова си струва да бъдат отбелязани.

Такъв е обликът на името *Κόρυκος* *Корик*, което в нашия текст се явява като *кѣрнкъ* nom ^{478b27}. На пръв поглед това написание може да се възприеме като обикновена грешка поради разсеяност на преписвача, но по-вероятно тук славянският преписвач да е чувал лабиална гласна и в двете срички, срв. възприемането на гръцкото дълго и кратко *ο* като *οϋ* в такива думи като *солоуѣнъ*, ил *калоуѣр*, *ѣнскоуѣнъ* в ранната епоха на взаимодействие между български и гръцки език. Така че първоначалното написание тук ще да е било

к̄̄р̄̄н̄̄к̄̄. Впоследствие, когато ипсилонът е започнал да се възприема като знак за и вследствие на настъпилата промяна и във фонетиката на гръцкия език, името е било преосмислено като познатото вече Кирик. Като *o* се възприема и началният ипсилон в патронима *δάρϊν ὠστασπὶν* от *Δαρείος Ὑστάσπου*. Написанията *βόλοςϊανῶ* instr^{478a11-12} и *βολῆςϊανῆ* loc^{478b5} на латинското име Вулусиан (*Βουλουσιανός*) възхождат също към по-ранни варианти с ипсилон, за което свидетелства и присъствието на ижица във формата за мест. п. По същия начин, а не просто като графично влияние на следващата сричка, трябва да се изтълкува и единичното *χρσοπὸ* acc^{479a20-21} (*Χρυσόπολις*). Такива замени на ижица с *o* не са чужди и на старобългарските паметници и обикновено се срещат в корени, заети по устен, а не по книжовен път, срв. напр. в Сав. *οσοφ̄* от гр. *ὄσσωπος* (ТОТОΜΑΝΟΒΑ 1986: 53).

Следи от първоначалната звукова стойност на буквата ижица като *y* в нашия текст се съдържат и при изписването на гръцките дифтонги *ευ*, *αυ*, при които освен варианти с ижица и *v* се срещат и такива с *ou* и даже с *n*. Т. напр. варианти само с *ou* има личното име *καν̄̄δαοῡ̄ιν*, срв. *καν̄̄δαοῡ̄ινᾶ* acc^{436b24-25} от *Κανδαύλης*, латинското *φλωγ̄ετ̄* nom^{475b16-17} от *Φαῦστος* (*Faustus*)⁸ и прозвището *κεραοῡ̄ν* acc^{444b16} от *Κεραυνός* *мълния*. В производното прилагателно *κєвравн̄̄ӣ̄на* gen sg m^{444a27}, което съответства на гр. генитив *τοῦ Κεραυνοῦ*, намираме буква за съгласна. Само с *ou* се среща и епонимът *κω̄̄ιλват̄* nom^{479b1} *Ναυλοβάτος*.

Личните имена *ραγ̄̄ав̄̄* nom^{407a19}; *ραγ̄̄αва* acc^{407a15} от *Ραγγᾶ* и *нсаав̄̄* nom^{409b27}, *нса̄̄ав̄̄* nom^{409a9-10}; *нса̄̄авоу* dat^{409b6, 410a1}; *нса̄̄ава* acc^{409a14} от *Ἠσαῦ* се пишат само с буква за съгласна. Същото състояние показва и произведеното от *Ἰσαυρία* относително прилагателно *савр̄̄н̄̄ет̄* loc sg f^{468a27}, както и самият топоним *нсавр̄̄ӣ̄* loc^{460b15}. Епонимът *Παυσανίας* *пав̄̄санн̄̄а* nom^{443a24} пък е със запазена ижица. Варианти с *av* и *аou* показва името на император Клавдий, като съотношението е 12 към 2. Тук спада и погрешното *савд̄̄ӣ̄* nom^{479b9}. Притежателното прилагателно е само с *v* – *κлавд̄̄ӣ̄ва* acc sg m^{462a2}. Личното име Павел от гр. *Παῦλος* има варианти с *av*, *av* и *аou* – *пав̄̄л̄̄*, *пав̄̄(ь)л̄̄*, *пав̄̄л̄̄л̄̄*, като най-многобройни са тези с *v* – 21, срещу седем с ижица и само четири с *ou*. В притежателното прилагателно варианти с ижица липсват, срв. *павлов̄̄* acc sg f^{481a13}; *павлово* acc sg n^{481b10}; *пав̄̄л̄̄ова* nom pl n^{460b16-17, 17}. Същата вариативност се наблюдава и във владетелското име Селевк (*Σέλευκος*), което се изписва три пъти като *селен̄̄к̄̄*, осем пъти като *селев̄̄к̄̄*, веднъж като *селев̄̄о̄̄к̄̄* и веднъж с *n* - *селен̄̄к̄̄*. Едноименният град, както и притежателното прилагателно, се пишат само с *v* – *селевк̄̄ӣ̄* loc^{468a27}, *селев̄̄ков̄̄* nom sg m^{444b17}. Вж. и колебанието при изписването на антропонима *ἐλευθ̄̄εριν̄̄* nom^{470a26-27} *Ελευθέριος* и еднокоренния му хидроним *ἐλευθ̄̄εριν̄̄* loc^{455a24} *Ελεύθερος*. Гръцката дума *πεντάτευχος* също е заета с *v* - *пан̄̄т̄̄атев̄̄ха* gen sg^{416b7}.

Интересно е да се отбележи, че името на библейския цар Саул (*Σαῦλος*) и неговите производни се изписват винаги с *ou*. Отнесено към апостол Павел

⁸ Съответното женско име гласи *φλωγ̄ετα* *Фаῦστα*, срв. *φλωγ̄ετ̄* dat^{484b15}.

обаче, същото име е проявявало вариативност, защото произведеното от него притежателно прилагателно се появява във форма *савλειῶ* instr sg f^{462a1}. На колебанието в предаването на гръцкия дифтонг *αυ* се дължи и погрешното предаване на името Скавър от *Σκαῦρος* като *ἴκλουρϑ* dat^{451b13}. Корумпираното написание несъмнено възхожда към вариант *скауърϑ*.

Особен случай на предаване на гръцкия ипсилон ни предлага личното име Моисей, на гр. *Μωυση̄ς, ἑως*. В нашия текст то най-често се среща изписано с ижица по гръцки образец – *μωῦσн* (19 пъти). В четири случая ижицата е заменена със знак за и – *моисн*. Написанията само с *о* – *мосн/мосѣн* без следи от ижицата са четиринайсет. Те могат да се обяснят, само ако допуснем, че гласната *о* е погълнала следващата лабиална артикулация. Такова е обяснението и за единичното *моѣсѣа*^{412b4-5}, където е отразена и допълнителната лабиализация на гласната. В производното притежателно прилагателно *мосѣковъ/монсѣковъ/мосѣковъ* обличията с ижица са шест, седем са написанията с *н* и пет са само с *о*.

Вариативността при изписването на дифтонгите засяга и началото на думата. Срв. напр. формите на думата *евангѣлне* и *евангѣлнстѣ*: *евѣлїе* nom sg^{472a20}; *нѣвлнѣ* dat sg^{441a2} (sic!); *евалїе* acc sg^{460b11}; *ѣвалїн* loc sg^{454b9}, *ѣвалнстѣ* nom sg^{460b21}; *евалнста* acc sg^{460b10}; *ѣвалнстѣ* loc sg^{462b14}, където се редуват обличия с ижица и с *оѣ*. Личното *Аυγαρος* се предава ту с ижица *авгнра* acc sg^{472a26}, *авгн*^{472a27} (sic!), ту с *в* – *авгаръ* nom^{444a21}, *авгаръ* acc sg^{459b1}. Епонимите *авгѣгѣстѣ* *Аυγουστος*, *авгннн/авна* *Аυνῶν*, *евсевнн/евсен* *Εὐσεβιος*⁹ и *еврегѣтѣ* *Εὐεργέτης* и еднократното *ѣвн* nom^{460b22} *Εὐόδιος* се изписват само с *в*. В гръцкото прилагателно *ѣвксннѣ* loc sg m^{433a14} *εὐξεινος*, както и в *ѣвксннѣта* gen^{479a22} *εὐξεινος πόντος*, и в еднокоренните *евтнхъ* *Εὐτυχῆς* и *евтнхннъ* *Εὐτυχιανός* се запазва написанието с ижица според гръцкия образец. В *ѣвпатѣра* acc^{446b27} *Εὐπάτωρ* и *ѣвѣстаѣїа* acc^{487b5-6} *Εὐστάθιος* пък знакът за ижица е заменен с *оѣ*. Очевидно по същия начин е звучало началното *ѣв* и в думата *ѣврѣнскѣ*, защото веднъж формата му за род. мн. се изписва като *ѣвѣренскѣ*^{458b13}. В един случай *ѣвѣраннѣтѣ* acc^{453b22} *Αὐρανίτις*, ъ очевидно имаме метатеза от първоначалното *ѣвѣраннѣтѣ*¹⁰. Вж. по-долу и обратния случай *ѣвѣлннѣїа* loc^{478b11} (sic!), *ѣвѣспасїанѣмѣ* instr^{455b3}.

Пред следваща лабиална съгласна ижицата липсва, срв. хидронима *ѣфратѣ* gen^{437b9}; *ѣфратѣ* acc^{409b24} и *ѣфрата*^{407b3} *Εὐφράτης*. Подобно е състоянието и на старобългарските паметници (ТОТОМАНОВА 1986: 53). Формата на производното прилагателно е даже с елизия на началната гласна – *ѣратѣнѣстѣ* loc sg n^{479a4}, *ѣратѣсьскѣ* gen sg f^{469b8-9}.

Вариране на написанията с *ѣв* има и в някои завършеци, срв. *ахнлѣвѣ* nom^{483a15} *Ἀχιλλεύς*, макар името да има форми *ахнлѣ* acc^{483a26}, *ахнлѣ* instr^{483a4}, които говорят за именителен облик *ахнлн*, *ахнлѣ*. Срв. също и *ахлѣвѣстѣ* nom^{436b26}, *нѣхлѣвѣстѣ* nom^{437a6}, които са варианти на името на фараона Неха (вж. по-долу).

⁹ Вариантът *евсен* би могъл да се обясни с промяна на *евсевнн* в *евсенн* и по-късна замяна на ижицата с *н*. Срв. по-горе *ѣвѣренскѣ*^{458b13}.

¹⁰ В другите два преписа името е изписано правилно *ѣвѣраннѣтѣ*.

Написания с *ou* на мястото на гръцки дифтонг в старобългарски са известни само от Асем. ев., където се срещат форми *ουστᾶθιος*, *ουσнгна* *Εὐσίγνος*. Така че и по отношение на изписването на дифтонгите с ипсилон нашият текст отразява състояние, което е по-древно от запазеното в класическите старобългарски паметници (ТОТОМАНОВА 1986: 53).

Нашият текст отразява и една друга особеност на гръцките диалекти от IX-X в. – възникването на слаб веларен спирант, когато дифтонгите *eu*, *ou* са попадали пред гласна *i* (*η*). Срв. напр. *ѣвгы* *gen* ^{406a1} от *ἔυα* или редовното *навгнн-* *Νόυι*, *нннѣвгн-* *Νινεύη*¹¹. Интересно е да се отбележи, че и тук наблюдаваме вариативност при изписването на дифтонга. Т. напр. еврейското име *Λευί*, което в нашия текст има облици по *jo-* и по *ja-*основи, се изписва с *ѣв*, *ѣв* и *ѣу*, срв. *лѣвгн* *nom* ^{409a25}, *лѣгн* ^{413a2}, *лѣгн* ^{412b25}; *лѣвгна* *gen* ^{413a7}, *лѣвгна* ^{411a1}; *лѣугн* *loc* ^{411b2} и *лѣвгннѡ* *acc* ^{413a2}; *лѣвгннѣю* *instr* ^{409b19}. Най-необичайни са облиците с *ѣн*, които могат да се обяснят само като буквална транслитерация на облици със запазена ижица. Те се срещат и в производното притежателно прилагателно, срв. *лѣвгннѡ* *nom* *sg* *n* ^{411a1}; *лѣгнннѡ* *acc* *sg* *n* ^{411b8} и даже с метатеза – *лѣгнннѡ* *acc* *sg* *n* ^{411b1}, защото по-късният преписвач вероятно не е разбирал думата. Производните етноними *лѣвгннѣ* и *лѣвгннѣнннѣ* обаче се пишат само с *в*, като веднъж се появява и написание с ижица – *лѣгннѣ* *acc* *pl* ^{428a15}. Като механична транслитерация се обяснява и обърканото име на Савската царица в основния препис – *ннкаѣ* *нже* *nom* ^{427a17} *Νικαύλη*, докато другите два преписа (Соловецкия и Софийския) са запазили изконното написание с ижица *ннкаѣн* *же*¹².

Безспорно древна черта е и предаването на началното *v* пред гласна като *ou* в някои латински имена и прозвища, заети с гръцко посредничество. Срв. *оѣала* *Οὐαλλᾶς*, *оѣалентѣа* *Οὐαλεντινιανός*, *оѣалерианѣ* *Οὐαλεριανός*, *оѣеспасѣанѣ* *Οὐεσπασιανός*, *оѣѣтериѣн* *Οὐετήριος* и техните производни. В някои случаи следващата гласна липсва, срв. прозвището на Марк Аврелий *оѣрѣ* ^{470a14} от лат. *verus* *Οὐήρος*, както и екзотичното образование *оѣрннѣскомоу* *dat* *sg* *m* ^{469a21-22} от *Οὐηρήσιμος* *verissimus*. Вж. и единичното *оѣлѣрианѣ* *loc* ^{479b4}, както и честото *оѣлогѣѣ* *Οὐολόγισσος*, което има варианти *ологѣѣ* и даже *оуглѣѣ*. Единственото отклонение в предаването на началното латинско *v* е името *ѣварѣ* *nom* ^{455a9} от *Varus* *Οὐάρος*, което може да се обясни като получено чрез посредничеството на *ѣоуарѣ* > *ѣварѣ*. В Асеманиевото евангелие същото име има вариант *оуарѣ*, срв. 12467 н павла *нсповѣдѣннѣка...* н *лѣѣка* *оуара*. Възприемането на началното латинско *v* като *ou* пред гласна свързва нашия текст не само с Асем. ев., където намираме и 142b14 *оуалента*, но и със Супр., където се срещат и *оуалернн*, *оуалернанѣ* (но и *валернанѣ*), *оуалѣ* (*ноуалѣ*). Само *ou* е засвидетелствано и в преписа на Симеоновия сборник от 1073 (ДИНЕКОВ 1993: 217-218).

¹¹ В лат. име *Flavius* липсва спирант, срв. *флѣѣа* *gen* ^{467a2} *Φλαύιος*, което означава, че нашият текст отразява по-старо гръцко диалектно произношение. Вж. и *сѣвѣрѣ*, *сѣвѣрѣ* и *сѣвѣрѣ* от *Σευήρος*.

¹² По всяка вероятност и странното изписване на патронима *ѡ* *Αβοῦβου* като *воѣѡ* на 448b21-22 следва да се обясни с механична транслитерация на гръцкото *ou* като *он*. Същото явление наблюдаваме и в *лѣѣнѣнѣ* и в *сѣлѣнѣнѣ*.

Честата метатеза на началното *ou* в латинските имена в нашия текст е свидетелство за връзката на тези написания с възприемането на *u*-дифтонгите по принцип. Много показателен е и фактът, че това *ou* никога не се заменя със знак за ижица въпреки честите взаимни замени на двата знака вътре в думата и в начални низходящи дифтонги. Този факт потвърждава догадката ни, че в правописните правила на нашия превод не е влизала възможността думата да започва със знак за ипсилон.

Както видяхме, употребата на знака за ижица в нашата хроника представлява състояние, което е по-старинно от състоянието на класическите старобългарски паметници и ранните руски преписи от старобългарски оригинали. Това състояние ни отвежда към диалектно гръцко състояние от края на IX – началото на X в., което вероятно е и времето на възникване на славянския превод.

Цитирана литература

- THUMB A. (1893): *Beitrage zur Neugriechischen Dialektkund*, IF. II. s. 65-124.
- ДИНЕКОВ, П. (ред.) (1993): *Симеонов сборник*, т. 2, БАН, София.
- ИСТРИН В. М. (1994): *Хроника Иоана Малалы в славянском переводе*, Репринтно издание по материалом В.М.Истрина. Подготовка издания, вступителна статья и приложения М.И.Чернышевой, Москва.
- КРИВКО Р. Н. (2004): “Функции буквы *ϣ* в древних славянских рукописях (преимущественно на материале Бычковско-Синайской псалтыри)”, *Russian Linguistics*, vol.28, 3, October, pp. 317-350.
- ТОТОМАНОВА, А., ДОБРЕВ, И., ИКОНОМОВА, Ж. (1986): *Старобългарски език за XII клас на НГДЕК*, София.
- ТРЕНДАФИЛОВ ХР. (1990): „Наблюдения върху славянския превод на хрониката на Георги Синкел”, *Palaeobulgarica*, XIV, 4, с. 100-110.
- ТУРИЛОВ А. А. (составитель): *Предварительный список славяно-русских рукописных книг XV в., хранящихся в СССР* (Для сводного каталога рукописных книг хранящихся в СССР), 1986, Москва.
- ЧЕРНЫШЕВА М. И. (1994): „Греческие слова, способы их адаптации и функционирование в славянском переводе ‘Хроники Иоанна Малалы’”, В В. М. Истрин, *Хроника Иоана Малалы в славянском переводе*, Репринтно издание по материалом В.М.Истрина. Подготовка издания, вступителна статья и приложения М. И. Чернышевой, Москва, с. 402-462.